

**„HISZEK AZ IGE
DIADALMAS EREJÉBEN!”**

Tanulmányok Fekete Károly
60. születésnapja alkalmából

А

Acta. Debreceni teológiai tanulmányok

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem
kiadványsorozata
14. kötet

Főszerkesztő és felelős kiadó:
Kustár Zoltán rektor

**„HISZEK AZ IGE
DIADALMAS EREJÉBEN!”**

Tanulmányok Fekete Károly
60. születésnapja alkalmából

Szerkesztette: Bodó Sára és Horsai Ede

∕

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Debrecen, 2020

„Hiszek az Ige diadalmas erejében!”
Tanulmányok Fekete Károly 60. születésnapja alkalmából
Szerkesztők: *Bodó Sára és Horsai Ede*

Acta. Debreceni teológiai tanulmányok
14. kötet

Főszerkesztő és felelős kiadó:
Kustár Zoltán rektor

ISSN: 2416-3570
ISBN: 978-615-5853-23-4

Kiadja: Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Debrecen, 2020

© Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Minden jog fenntartva

A borítón található kép részlet *Szilágyi Imre* grafikusművész által
Fekete Károly püspök 60. születésnapjára készített rézkarc ex libriséből.

A kötetben található illusztrációkat *Tamus István* grafikusművész készítette.

Fotó: *Barcza János*

A szöveget gondozta: *Tóth Erika*

Technikai szerkesztő: *Mikáczó Kamilla*

 magyar
nyomdaipari
szövetség

A kiadvány a debreceni könyvnyomtatás négy és fél évszázados
hagyományait őrző Alföldi Nyomda Zrt.-ben készült a 2020. évben
Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

Dr. Fekete Károly

— |

| —

— |

| —

TARTALOMJEGYZÉK

TABULA GRATULATORIA	11
BEKÖSZÖNTŐ	
<i>KUSTÁR ZOLTÁN:</i> „Hiszek az Ige diadalmas erejében!”	17
KÖSZÖNTJÜK A ROKONT ÉS BARÁTOT!	
<i>FEKETE GYÖRGY:</i> Több mint barát	23
<i>GAÁL BOTOND:</i> Egymás közeli sors	27
KÖSZÖNTJÜK A TUDOMÁNYOS PÁLYATÁRSAT!	
<i>KOZMA ZSOLT:</i> Megbocsátás	37
<i>WOLFGANG RATZMANN:</i> A nosztalgia és a tudományos-történeti feldolgozottság között	55
KÖSZÖNTJÜK OKTATÓTÁRSUNKAT A DEBRECENI REFORMÁTUS HITTUDOMÁNYI EGYETEMEN!	
<i>KUSTÁR ZOLTÁN:</i> „Ha elenyészik is testem és szívem...”	71
<i>NÉMETH ÁRON:</i> Zsoltártextusok a szószéken	85
<i>PERES IMRE:</i> A Bárány menyasszonya	103

<i>LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA:</i> Az új világ Jel 21,1-8	119
<i>HODOSSY-TAKÁCS ELŐD:</i> Júdeaiak Babilonban	135
<i>KÓKAI-NAGY VIKTOR:</i> Pál tanítása az úrvacsoráról az 1. Korinthusi levél alapján	147
<i>KOVÁCS ÁBRAHÁM:</i> Kijelentés, Szentírás és a dogma a 19. századi magyar teológiai vitákban	159
<i>FAZAKAS SÁNDOR:</i> Közösséggé formálódás a <i>reformatio vitae</i> jegyében	179
<i>KOVÁCS KRISZTIÁN:</i> Dietrich Bonhoeffer, a zenész teológus	199
<i>HÖRCSIK RICHÁRD:</i> A vallásszabadság és nemzeti függetlenség kálvinista gyökerei 1848/49-ben	213
<i>BARÁTH BÉLA LEVENTE:</i> Ferenc József és a magyarországi reformátusok, különös tekintettel az egyházalkotmány ügyére	223
<i>BODÓ SÁRA:</i> A bátorítás jelentősége a katechézisben	237
<i>HODOSSI SÁNDOR:</i> Kik tanítanak a református iskolákban?	253
<i>KIS KLÁRA:</i> Az erőszak értelmezésének változásai a keresztyénség történetében	265
<i>HORSAI EDE:</i> Cathedra	275
<i>HÉZSER GÁBOR:</i> A vigasztalásról	285
<i>GAÁL SÁNDOR:</i> Missziói feladatok és lehetőségek	295
<i>GONDA LÁSZLÓ:</i> Az egyház missziói természetéről	303
<i>SZABÓNÉ KÁRMÁN JUDIT:</i> Debreczen cigányai	327
<i>BEREK SÁNDOR:</i> Cigány/roma zenei és színpadi reprezentációk	339

KÖSZÖNTJÜK KOLLÉGÁNKAT
A TESTVÉRINTÉZMÉNYEKBEN!

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

<i>BALLA PÉTER:</i> Elhívás az Újszövetségben	355
<i>KOCSEV MIKLÓS:</i> A háromdimenziós „pálya mérete”: teológus – professzor – egyházvezető	365
<i>LITERÁTY ZOLTÁN:</i> Ambivalenciák a prédikátor személye körül	379
<i>NÉMETH DÁVID:</i> A keresztyén nevelés antropológiai alapjai	391

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS TEOLÓGIAI AKADÉMIA

<i>FODORNÉ NAGY SAROLTA:</i> A Makkai-féle „bocher-iskola”	425
<i>KÁDÁR FERENC:</i> A prédikáció helye az egyház életében	439

PÁPAI REFORMÁTUS TEOLÓGIAI AKADÉMIA

<i>NÉMETH TAMÁS:</i> Misszió, teológia, egyház egysége mint a megújulás feltétele	449
<i>VLADÁR GÁBOR:</i> „A kegyelemmel megerősített szív” (Zsid 13,9)	465

EVANGÉLIKUS HITUDOMÁNYI EGYETEM

<i>HAFENSCHER KÁROLY:</i> Istentisztelet és elektronikus média	483
<i>SZABÓ LAJOS:</i> Milyen a jó igehirdetés?	503

KOLOZSVÁRI PROTESTÁNS TEOLÓGIAI INTÉZET

<i>BUZOGÁNY DEZSŐ:</i> 1568 – mítosz vagy valóság?	519
---	-----

<i>KÁLLAY DEZSŐ:</i> Elkötelezetten	525
<i>ŐSZ SÁNDOR ELŐD:</i> Tiszántúli püspökökhöz köthető könyvek az erdélyi gyűjteményekben	543
A KÖTET SZERZŐI	553
FEKETE KÁROLY FONTOSABB PUBLIKÁCIÓI	557
A SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI	563

HODOSSI SÁNDOR:

Kik tanítanak a református iskolákban?

Illúziók és realitások

„Nem fog változni semmi!” Igazgatónő ezzel nyugtatott minket, amikor két évvel ezelőtt átvette az egyház az iskolánkat. Azt mondta, ő a biztosíték erre. Na jó, lesz hetente két hittanóra meg évnyitó és évzáró istentisztelet, de ez kibírható. A nálunk folyó magas színvonalú nevelőmunkába nem fog beleszólni senki. A tanári autonómia és a világnézeti szabadság nem forog veszélyben. Persze ő könnyen beszél, még két év, és elmegy nyugdíjba. De velünk mi lesz? A papok úgy járkálnak ki-be, mintha otthon lennének. Pöffeszkednek, okoskodnak. Mindenféle bibliai hülyeséggel tömik a gyerekek agyát. Szegény túlterhelt gyerekeket hittannal nyaggatják. Osztályoznak belőle, mintha lehetne jegyekkel értékelni, ki miben hisz. Állandóan templomba viszik az osztályokat, így aztán persze hogy nem lehet rendesen haladni az anyaggal. Hol van ilyenkor a szakszervezet? Bennünket senki sem véd meg? Elegem van! Pedig mi vagyunk többen, mi vagyunk itthon, ez a mi iskolánk! Ezt jó lenne mindenkinek tudomásul venni!

A fenti monológ ebben a formában valószínűleg soha, sehol nem hangzott el. Egyes mondatai, ezek különböző változatai viszont nagy valószínűséggel sokszor és sok helyen. Tanári szobákban, folyosókon, négy szemközti vagy többszemközti informális beszélgetéseken. Hivatalos fórumokon, iskolai gyűléseken, értekezleteken azonban soha. Elsősorban azoktól a tanítóktól, tanároktól lehet ilyeneket hallani, akik az egyházi iskolák pedagógusainak attitűdjeit, vallásosságát vizsgáló kutatók előtt rejtve maradnak. A református iskolák világával kapcsolatos kutatásokat bemutató tanulmányok egyöntetűen arról számolnak be (Bacskai 2008¹, Pusztai 2014², Morvai 2017³,

1 BACSKAI Katinka (2008): *Református iskolák tanárai*. In: Magyar Pedagógia 108.1. 359–378.

2 PUSZTAI Gabriella (2014): Felekezeti oktatás új szerepekben. In: *Educatio* 23.1. 50–67.

3 MORVAI Laura (2017): *Ora et labora? Egyházi iskolák eredményessége a 2010 utáni szektorbővülés eredményeképpen*. PhD-értekezés, Debrecen, Debreceni Egyetem (kézirat).

Pompor 2018⁴), hogy a pedagógusok nagy többsége nem válaszol a kérdőíves megkérdezésekre. Az iskola egyházi jellegével kapcsolatos véleményük, az intézmény értékrendjéhez való viszonyulásuk így rejtve marad a kutatók előtt. A felméréseken készségesen részt vevő iskolavezetők válaszaira épülő elemzések pedig vélhetően torzított képet adnak az érintett pedagógusok attitűdjeinek, szerepfelfogásának alakulásáról.⁵ Átvett, „*alakuló indentitású intézmények*” különböző világnézeti háttérű pedagógusaival beszélgetve a fenti fantázia szülte indulatos méltatlankodás egyáltalán nem tűnik légből kapottnak.

A 2018/19-es tanévben Magyarországon 120.235 főállású pedagógus dolgozik alap- vagy középfokú oktatási-nevelési intézményekben⁶, az egyházi fenntartású köznevelési intézményekben dolgozók száma mintegy 18.000. Elsősorban ennek a pedagógustársadalom mintegy 15%-át kitevő, sokszínű és összetett csoportnak a jellegzetes attitűdjeit, összetételét, a fenntartóhoz való viszonyulás alakulásának folyamatát kívánom feltárni ebben a tanulmányban a református intézményeket állítva a vizsgálódás középpontjába.

Növekvő egyházi szerepvállalás a magyarországi köznevelés rendszerében

Az 1990-es rendszerváltást követően mind az egyházakban, mind pedig a társadalomban nagy várakozások előzték meg a felekezeti iskolák indítását (illetve újraindítását). Ennek ellenére az 1990–1994 közötti parlamenti ciklus idején csak nagyon nehezen indult el a folyamat. A régi, nagy hírű egyházi iskolák (jellemzően gimnáziumok) visszavétele sem mehetett végbe politikai csatározások nélkül a legtöbb helyen. Az egyházi iskolákkal szembeni gyanakvást erősítette, hogy csökkenő gyereklétszámok mellett az egyház versenytársként jelent meg a közoktatás piacán. Ugyanez a gyanakvás övezte a döntően önkormányzati fenntartású iskolákban a korábban sok helyen csak névlegesen vagy egyáltalán nem működő fakultatív iskolai hitoktatást is. A felekezeti iskolarendszer bővülése, valamint a 2013-tól felmenő rendszerben bevezetett kötelezően választható hit- és erkölcsstan tantárgy a

4 POMPOR Zoltán: *A református iskolák belső világa* (A református intézményvezetői fókuszcsoporthoz interjúk tapasztalatai. http://www.reformatus.hu/data/documents/2017/11/30/Fokuszcsoporth_vezetoi_osszefoglalo.pdf (2019.06.10.)

5 Az országos hatókörű kutatások eredményei azt mutatják (Bacskai 2008, Pusztai – Bacskai – Morvai 2017), hogy a kérdőívek közel felét iskolavezetők töltötték ki.

6 A 31.313 óvodapedagógussal együtt számuk a 151.548 <https://www.oktatas.hu/kozneveles/kozerdekuadatok> (2019.06.12.).

köznevelés 1–8. évfolyamán napjainkig indulatos megnyilatkozásokat kiváltó érzékeny neveléspolitikai kérdés.

A felekezeti köznevelési intézményrendszerek bővülése 2010 után gyorsult fel, az önkormányzatok fenntartói jogosítványának az államhoz kerülésével. Főleg kisebb települések iskoláinak vezetői, pedagógusai érezték veszélyben munkahelyüket, és látták annak megmaradásának kizárólagos lehetőségét az egyházi fenntartásba kerülésben. Megváltozott az önkormányzatok egyházi fenntartókhoz való viszonya is. Míg korábban ellenfelet, 2010 után sokkal inkább szövetségest láttak az egyházi fenntartókban, akik segítenek abban, hogy helyben maradhasson az iskola. Ebben a folyamatban a pedagógusok sokszor csak statisztának érezték magukat, akik feje fölött születnek meg a döntések. Ugyan véleményt nyilvánítottak arról, hogy támogatják-e az iskolaátvételt, de ez a támogatás általában nem a keresztyén nevelés iránti elkötelezettségből, csupán egzisztenciális kényszerből fakadt. Az egyházi intézményrendszer bővülésének folyamatát jól szemléltetik az utóbbi évek létszámadatai. Míg a 2001/02-es tanévben országosan csupán 7236 pedagógus tartozott valamelyik egyházi fenntartású intézmény kötelekébe, addig tíz évvel később, a 2010/11-es tanévben már 11.213. Újabb hat év elteltével, a 2016/17-es tanévben a számuk közel 18.000 (17.780).⁷ Ez azt jelenti, hogy tizenöt év elteltével megduplázódott az egyházi intézményekben dolgozó pedagógusok száma. 2010 és 2017 között mintegy 7000 pedagógus vált hirtelen, egyik tanévről a másikra egyházi alkalmazottá. Az egyházi köznevelési intézményrendszer bővülése folyamatos, így a pedagógusok száma várhatóan tovább nő. Az egyházi iskolák aránya a 2018/19-es tanév során megközelítette a 15%-ot. A rendszerváltás előtti országosan összesen 10 egyházi fenntartású iskolához viszonyítva ez jelentős, bár ahhoz viszonyítva nem tűnik túlzásnak, hogy az 1940-es évek első felében az egyházi iskolák aránya 50% volt hazánkban. Ezeknek az iskoláknak akkor van létjogosultságuk, ha az állami fenntartású intézményektől eltérő jellegzetes nevelési értékeket képviselnek, és működésükre társadalmi igény mutatkozik. Bár a református középiskolák identitását vizsgáló Kopp Erika-tanulmány még 2005-ben jelent meg, úgy vélem, hogy ma még aktuálisabb, mint 15 évvel ezelőtt, és valamennyi felekezeti iskolarendszerre jellemző.⁸ Elemzésében három jellegzetesen eltérő modellt különböztet meg. Egyik típus a tradíciók továbbörökítésének elvén szerveződő iskola. Ez jellegzetesen régi, nagy múltú, tekintélyes intézmény, amely szimbóluma a végvár lehet. Az

7 <https://www.kormany.hu/download/5/0a/81000/K%C3%B6znevel%C3%A9s-statisztikai%20%C3%A9vk%C3%B6nyv-2016-%C3%BAj.pdf> (2019.06.10.).

8 Kopp Erika (2005): A református középiskolák identitása. In: *Educatio* 2005/3 554–571.

értékek, hagyományok védelme, megőrzése és továbbadása az iskola fő feladata ebben a szerepértelmezésben. Az ilyen iskola szigorú normákat közvetít, és kiemelten hangsúlyos az összetartozás tudatának erősítése, a közösség ápolása. A második iskolatípus a tradíció újraértelmezésének feladatát vállalja fel. Egyfajta hídépítést az egyházi hagyomány és a diákok világa között. A tanárok és diákok közti viszony szoros, partneri jellegű az ide tartozó iskolában. A harmadik modell a „hatékony oktatás elvén” szerveződik. A minél hatékonyabb tanításban, az eredményesség fokozásában látja fő feladatát az ilyen iskola. A célok itt elsősorban az oktatáshoz kötődnek, az egyházi jelleg másodlagos. Az iskola református jellege ebben a felfogásban a tanulmányi eredmények javulásában és a „megfelelő viselkedési normák” elsajátításában érhető tetten.

Rejtett tanterv az egyházi iskolákban

A rejtett tanterv az iskolai szocializáció jól ismert jelensége. Az 1960-as évektől sorra jelennek meg tanulmányok, monográfiák, amelyek bemutatják azokat a tényezőket, amelyek a hivatalos dokumentumokban ugyan nem jelennek meg, mégis meghatározzák az iskola belső világát. Informálisan közvetített normák, értékek, hitek, kommunikációs sémák, a mindennapi rutinok alakítják az osztály és az iskola légkörét. Ezek azonban akár ellentétesek is lehetnek a hivatalos dokumentumokban deklarált értékekkel. Az iskola által közvetített informális elvárások alakulását nagymértékben befolyásolják a szociális és viselkedési sémák, az iskolai környezet szociális kölcsönhatásai.⁹ Az iskolai környezetben a diákok nagyon sok mindent megtanulnak, ami nem szerepel a tananyagban: a másikkal való viszonyulás módját, a kölcsönös tiszteletet, toleranciát, önmérsékletet, felelősséget. Ezek az attitűdök, a kulturális és érzelmi háttér meghatározó marad az iskolai évek végeztével is.¹⁰ Magyarországon Szabó László Tamás nevéhez fűződik a rejtett tanterv (*hidden curriculum*) beemelése a pedagógiai gondolkodásba.¹¹ Az iskola direkt, nyilvánosan deklarált elvárásai mellett ugyanis van egy indirekt, nehezebben megragadható, de legalább ennyire fontos elvá-

9 Fulya Damla KENTLI (2009) *Comparison of Hidden Curriculum Theories* <https://pdfs.semanticscholar.org/7b6d/7275c2c3f5f176ee42d8e661ebdb4683e959.pdf> (2019.06.21.).

10 SAFTA, Christina, Georgina (2017): *Between Flexibility and Conventionalism. Elements of Hidden Curriculum with Implications in Managing conflicts in Education*. In: *Jus et Civitas Vol IV No 1* 95-101.

11 SZABÓ László Tamás (1988): *A „rejtett tanterv”*, Magvető, Budapest.

rásrendszer. „A legfontosabb tananyag az iskolai tapasztalat” (Szabó László Tamás 92.) Alapvető kérdés, hogy az egyházi iskola pusztán abban különbözik-e az állami fenntartásúaktól, hogy kötelező a hittanóra és néhány egyházi jelkép kerül az osztálytermek falára, vagy a keresztyén nevelés válik meghatározóvá az iskolai élet minden területén. Ebben az esetben az iskola szükségszerűen az értékek konfrontációjának helyévé válik, hiszen itt találkozik a hívő tanárok által képviselt evangélium és a szekuláris társadalom gondolkodásmódja (Szűcs 2017¹²). Szűcs Ferenc szerint „a református iskola identitásához elengedhetetlen, hogy a tanárok 50%+1 fő arányban a keresztyén (református) értékrend elkötelezettjei legyenek.” (Szűcs, 2017. 28.) Ez azért lényeges elvárás, mert a pedagógusok nagy szerepet játszanak tanítványaik gondolkodásának alakításában. A realitások azonban jelenleg még messze vannak a kívánalmaktól. Az újonnan átvett iskolákban általában éppen csak elkezdődik az egyháziassá válás folyamata, az elkötelezett keresztyén tanárok a legtöbb helyen kisebbségben vannak. A folyamatot nem érdemes sem elsietni, sem pedig erőltetni. Ugyanakkor már kezdettől fogva szükséges megtenni olyan lépéseket, amelyek az egyházasodás irányába mutatnak. A hirtelen egyházivá váló tantestületek tagjai többségükben igyekeznek alkalmazkodni a megváltozott környezethez, de ragaszkodnak saját korábbi meggyőződéseikhez is. Ez gyakran elbizonytalanodáshoz, az iskolai légkört mérgező bizalmatlansághoz vezet. Akik nem hajlandók az alkalmazkodásra (és úgy gondolják, hogy jó esélyeik vannak a munkaerőpiacon), más munkahelyet keresnek maguknak. Jellemzően csupán néhány fő iskolánként. Mások kivárnak, és természetesen vannak olyanok is, akik nyitottak a keresztyén tanítás iránt és azonosulnak a megváltozott környezet elvárásaival. A tantestületekben általában jelentős kisebbségben vannak az átvételt megelőző időben is egyházas gondolkodású, elkötelezett keresztyének. Az új egyházi iskolákban megfigyelhető bizonytalan pedagógus-identitás általános jelenség. Ez természetesnek is tekinthető, azonban az már egyáltalán nem, hogy az iskola egyházi jellegének mibenlétéről folytatott diskurzusnak sok iskolában nincsen terepe. Az iskola vezetőinek egy része fél a témától, talán nincs is igazán mondanivalója a kérdésben. Az átvételt követően jellemző, hogy a korábbi igazgató kap megbízást az intézmény vezetésére, akiben a pedagógusok a folyamatosság zálogát látják, akiről azt feltételezik, hogy az ő érdekeiket, értékeiket képviseli a fenntartóval szemben. Ráadásul az eltérő helyzetértelmezések kibeszéletlenül maradnak, hiszen tabukérdésnek tartják az egyházi jelleg iskolai megvalósulásáról

12 Szűcs Ferenc (2017): A református iskola küldetése. In: *Alapvetés. Háttér tanulmányok a református iskolarendszer fejlesztéséhez*, 22–32.

folytatott diskurzust. Ez a feszültség nem marad meg a tanári szobák falai között, a pedagógusok az osztálytermekbe is magukkal viszik beállítódásikat, vélt vagy valós sérelmeiket. Életszerű az a feltételezés, hogy személyes véleményüket, helyzettel kapcsolatos tapasztalataikat, véleményüket direkt vagy indirekt formában megosztják tanítványaikkal. Márpedig a diákokra kisiskolás kortól az érettségizőkig jellemző, hogy a számukra fontos felnőttek beállítódásaival, értékeivel szívesen azonosulnak. A pozitív, de a negatív hatás is erőteljes lehet. Az iskola aktuális szellemiségét nem elsősorban a fenntartó kiléte határozza meg, sokkal inkább az iskola főszerelőinek, a vezetők, pedagógusok és tanítványaik kapcsolatrendszere. Erre hívja fel a figyelmet Bodó Sára is: „Az egyházi iskolai nevelés minőségét a benne dolgozó és tanuló személyek kapcsolatának a minősége határozza meg.”¹³ Ez a felnőttek által kialakított kapcsolat lehet formális, érzelemmentes, lehet normatív, elsősorban elvárásokat közvetítő, de lehet bátorító, szeretetteljes is. Ennek a viszonyulásnak lehet igazán nagy, meghatározó hatása a gyerekek számára. „A modelltanulásban az emocionális ráhangolódásnak kitüntetett szerepe van. Vallásos beállítottság és magatartás utánzására annál hajlamosabbak lesznek a gyerekek, minél több kedvességet, figyelmességet, szeretetet tapasztalnak attól, aki ezt az életfelfogást képviseli előttük.” (Németh 2002¹⁴)

Néhány tanulság a református pedagógusok körében 2017-ben végzett országos online felmérés adatai alapján

A megkeresett 177 intézmény közül 80-ból érkezett válasz, a mintegy 4000 református köznevelési intézményekben dolgozó pedagógus közül 311-en töltötték ki a kérdőívet.¹⁵ A válaszadási hajlandóság tehát az előző felmérésekhez hasonlóan nem érte el a 10%-ot. Ráadásul a válaszadók közel fele az iskolavezetés tagja volt. A teljes mintából kivettem az óvodapedagógusokat, valamint az iskolavezetőket, majd a 149 nem vezető tanító és tanár véleményét összehasonlítottam az iskolavezetők válaszaival. Az alapos és sokirányú országos felmérésnek csupán egy szeletét vizsgáltam, amely a református identitással, valamint az egyes pedagógusok személyes hitével függ össze. Következő lépésben összevettem a 2010 óta induló egyházi iskolák

13 BODÓ SÁRA (2017): Az egyházi iskola és a családi funkciók. In: *Alapvetés. Háttér tanulmányok a református iskolarendszer fejlesztéséhez*, 63–76, 74.

14 NÉMETH DÁVID (2002): *Hit és nevelés* KGRE HTK, 85.

15 Háttér tanulmányok az iskolarendszer fejlesztéséhez. MRE Református Tananyagfejlesztési Csoport, Budapest, 220–254.

pedagógusainak válaszait a „régí”, 2010 előtt indult iskolák pedagógusainak válaszaival.

A felmérés kérdései közül kettőt választottam ki, amelynek szöveges válaszai véleményem szerint jól mutatják az egyházi iskolák pedagógusainak különböző attitűdjeit.

„Miért ezt az intézményt választotta? Kérem, sorolja fel a három legfontosabb érvét!”

A kérdésre 14 fő egyáltalán nem válaszolt, a megkérdezettek többsége egy vagy két érvet sorolt fel. A válaszok legnagyobb csoportjában (71) egyáltalán nem jelent meg szempontként az iskola egyházi jellege. Néhány jellegzetes érv ebből a csoportból: *„Lakóhelyemhez közel esett”; „Hazaköltözés után itt volt állás”; „Az angol nyelv magas óraszámában való oktatása, nyelvvizsgára való felkészítés, versenyeztetés”; „Földrajzi elhelyezkedés, megbízható intézményi háttér, jó iskolai környezet.”*

A keresztyén értékrendre, reformátusságra, személyes hitre való hivatkozás 64 válaszban jelent meg. *„Hívő emberként fontosnak tartom a vallásos nevelést, úgy éreztem, ide kaptam elhívást.” „A református keresztyén nevelés ügyét kívánom szolgálni. Gyermekeim ebbe az intézménybe jártak.” „Egyháztag, hívő ember vagyok.”*

Sok esetben a gyakorlati és lelki szempontok egyaránt megjelentek a válaszokban: *„Lakóhelyemen van, közel lakom, az iskola szellemisége”; „hívtak, helyben van, református”; „keresztyén értékrend, jó kollektíva, jó tanulói összetétel”; „magas színvonal, partneri kapcsolat, keresztyén értékrend”. Összességében kisebbségben maradtak azok a válaszok, melyekben megjelent a munkahelyválasztás szempontjaként a keresztyén értékrend, az iskola egyházi jellege.*

„Kérjük, röviden fogalmazza meg, hogy Ön szerint miben nyilvánulhat meg egy nevelési-oktatási intézmény református identitása!”

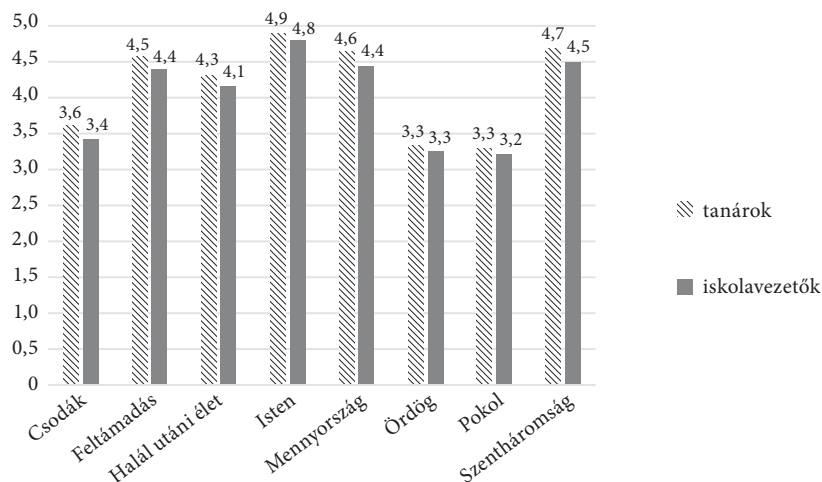
Erre a kérdésre a kérdőívet kitöltők közel 30%-a (43 fő) nem írt semmit. További jó néhány válaszadó csak általánosságokban fogalmazott, illetve a hittanórákhoz, liturgikus alkalmakhoz kapcsolta a református jelleg iskolai megjelenését. *(„Istentiszteletek, áhítatok, hittanóra”; „reformátusságunk, magyarságunk hangsúlyozásában”; „egyházi ünnepek, hagyományok közös ünneplése”; „múltjában, jelenében, jövőképében”; „Alapvető feladat a nemzeti értékek, hagyományok tudatosítása és ápolása, a magyarságtudatra nevelés”; „erkölcsi nevelés, tisztelet”; „a tanulók viselkedésén, tanulmányi eredményekben”; „alapvető feladat a nemzeti értékek, hagyományok tudatosítása és ápolása. A magyarságtudatra nevelés.”)* Megjelent a válaszokban az a vélekedés is, amely az iskolai eredményességben látja a református jelleg megvalósulását *(„a tanulók viselkedésén, tanulmányi eredményekben”).* Voltak, akik

nem hagyták üresen a válasz helyét, de nem volt érdemi mondanivalójuk a kérdésről („Nem tudom”; „Nem beszélgettünk még ezekről a dolgokról”).

A református identitásnak az iskolai élet hétköznapjaiban való megjelenésének, a felnőttek példaadásának fontosságát a válaszadók több mint fele emelte ki. („A hitre nevelés átszövi az intézmény hétköznapjait. Tanítjuk a keresztyén értékrend elfogadását, a keresztyén életforma kialakítását, amely remélhetőleg tanítványaink számára maradandó lesz.” „Keresztyén szellemiség hatja át a tanítási órákat és minden iskolai rendezvényt, a gyermekekben az értéket keresi, ahol gond merül fel, segít.” „Minden szinten példát mutat a szeretet, elfogadás és megbecsülés terén.”)

A felmérésnek voltak olyan kérdései, amelyek az egyes hittartalmakra kérdeztek rá. Ötfokozatú skálán kellett jelölni, mennyire hisznek a megkérdezettek a keresztyén tanítás részét képező tartalmakban.

„Miben hisznek a református iskolák pedagógusai?”

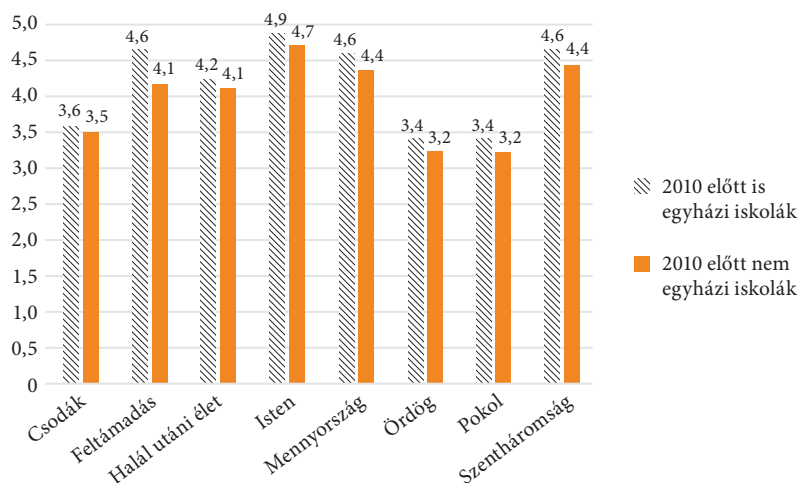
Elemzés: 284 (óvodapedagógusok nélkül)

Iskolavezető: 135, pedagógus nem vezető beosztásban: 149

Ötfokozatú skálán kellett értékelni a válaszadóknak, hogy mennyire fogadják el a felsorolt hittartalmakat. A táblázat adatai azt mutatják, hogy az iskolavezetők és a tanítók, tanárok által adott értékek igen közel állnak egymáshoz. Legnagyobb értéket az Istenben, illetve a Szentháromságban való hit kapta, ugyanakkor azt is mutatják az eltérő számok, hogy Isten nem

minden válaszadó számára jelenti a Szentháromságot. A mennyországban, feltámadásban és a halál utáni életben való hit kisebb értékeket kapott, a lista végén pedig a negatív tartalmak, a pokolban és az ördögben való hit áll. Az Istenben való hit 4,75 feletti értékeihez viszonyítva kimondottan alacsony az ördög létezésének 3,3 alatti elfogadása. Ez azt mutatja, hogy a pedagógusok istenképének alakulásában a Szentírás mellett más tényezők is szerepet játszanak. Az egyházsociológiai kutatások szerint a magyar népesség legnagyobb csoportja a „vallásos a maga módján” kategóriába tartozik. Nem meglepő, ha a vallásosság nem egyházhoz kötött formáival, szinkretista jelenségekkel találkozunk az egyházi iskolák pedagógusai között is. Ami igazán meglepő az eredményekben, az, hogy az iskolavezetők minden kérdésnél alacsonyabb értékeket jelöltek meg a felsorolt hittartalmakat pontozva, mint az általuk vezetett pedagógusok. Ebből arra lehet következtetni, hogy a vezetői pozíciókra való kiválasztásnál az egyházi iskola első néhány évében általában nagyobb súllyal esik a latba a korábbi vezetői tapasztalat, a tantestületekben való nagyarányú elfogadottság, mint a biblikus látásmód. Egyrészt a zökkenőmentes átmenet érdekében meghozott logikus fenntartói döntésnek tarthatjuk ezt a gyakorlatot, ám az iskola református szellemiségének formálódását kevésbé segíti a korábbi erőviszonyok és pozíciók fenntartóváltás utáni időszakra kiterjedő konzerválása.

A 2010 előtt és után induló intézmények pedagógusainak válaszai

Elemzés: 311 (ebből 2010 előtt is egyházi: 159, 2010 előtt nem egyházi: 164)

A 2010 előtt már egyházi iskolák pedagógusai minden területen magasabbra értékelik a keresztyén hittartalmakat. Ez reményre ad okot, hiszen azt mutatja, hogy a tantestületek tagjainak gondolkodása, életszemlélete formálódik az évek során. A felmérés szerint leginkább Isten létét, legkevésbé a pokol és az ördög realitását fogadják el a pedagógusok. A legnagyobb különbség a feltámadás hitében mutatkozik a régi és új iskolák között. Ennek némileg ellentmondani látszik, hogy a csodák tekintetében minimális a különbség. A kapott eredmények azt mutatják, hogy tendenciaszerűen ki-mutatható a különbség a korábban és újabban induló iskolák tanárainak személyes hitének tartalmi között. A régebbi iskolák pedagógusai rendre magasabb értékeket adtak meg minden kérdésnél. Mindkét táblázatról elmondható, hogy a különbségek statisztikailag ugyan nem jelentősek, de egyértelműen tendenciaszerűek.

Összegzés

„Reménységünk az, hogy a stratégia megvalósítása, az egységes szemlélet, a pedagógiai-módszertani, szervezeti fejlesztések, a hitbeli elköteleződés megerősödése következtében:

A nevelőtestületeket értékharmonia, normabiztonság és bizalmi légkör jellemezi. Intézményeikre keresztyén szellemi-lelki műhelyként tekintenek.”¹⁶

A tanulmány bevezetőjében olvasható fiktív monológ sajnos a mindennapok valóságához ma még közelebb állónak tűnik, mint a Református Oktatási Stratégiában a keresztyén nevelőtestülettel kapcsolatban megfogalmazott vágy. Annak érdekében, hogy az iskolai hétköznapi világ közelebb kerüljön a stratégiában megfogalmazott eszményhez, sok a tennivaló, hiszen maguktól nem változnak, hanem inkább konzerválódnak a rögzült mechanizmusok. Sok-sok, görcsöket oldó, kölcsönös elvárásokat tisztázó beszélgetésre, identitásformáló interaktív továbbképzésre van szükség az előítéletek, sztereotípiák megszüntetéséhez. Ez vezethet el oda, hogy intézményeink szellemiségükben is egyre inkább reformátussá váljanak. A szülőkkel való kapcsolatok erősítése, a fenntartóval folytatott, egymás szempontjait megértő és támogató kommunikáció szintén elengedhetetlennek látszik. Ennek elősegítésében, a jelen helyzet és az ideális jövőbeni állapot közti távolság csökkentésében kitüntetett szerepet játszhat a konkrét lépéseket kezdeményező egyház-kormányzat.

16 A MRE köznevelési intézményrendszer-fejlesztési stratégiájának jövőképelemei (A MRE Zsinata által a 2018. november 21-22-i zsinati ülészen elfogadott anyag).

A református iskolák tanárai – legyenek újonnan induló, évtizedekkel ezelőtt, vagy a közelmúltban átvett intézmények – nem tekinthetők homogén csoportnak egyházi elkötelezettségük szakmai identitásuk alapján. A *Református pedagógusok 2017* online országos kutatás adatainak elemzése eddig két tanulmányban jelent meg. Pompor Zoltán¹⁷ kutatási összefoglalója a református iskolák belső világáról szól, Pusztai Gabriella – Erdős István közös tanulmánya az eszményi és megvalósult identitás református köznevelési intézményekben való megjelenését veti össze.¹⁸ Ez utóbbi írás is kiemeli, hogy a református identitás reprezentációja sem a kilencvenes években, sem a 2010 után indult iskolák pedagógusainak esetében nem egységes. Azt, hogy miben áll a református identitás, a fenntartó kilétén túl is számos tényező befolyásolja.

A következő években fog majd csak kiderülni, hogyan valósul meg a különböző regionális és szociokulturális közegben működő református iskolák lelki egysége. A református iskola küldetésének egyértelműbb kirajzolásával párhuzamosan az egyházi intézményekben dolgozó pedagógusok számára is kívánatos, hogy megtalálják a helyüket és azonosulni tudjanak az iskola deklarált szellemiségével. Ez lehet a jövőben az eredményes intézményes református keresztyén nevelés egyik kulcsa.

17 Köszönöm Pompor Zoltánnak és Pusztai Gabriellának, hogy hozzájárultak a 2017-es adatbázis felhasználásához, ezzel segítve a tanulmány elkészítését.

18 PUSZTAI Gabriella – ERDŐS István (2018): Eszményi és megvalósult identitás a 21. század eleji református köznevelési intézményekben. In: FAZAKAS Gergely Tamás (szerk.): *Világosító lámpás*, TTRE DRK Debrecen, 275–283.